

Janusz Rećko

450 rocznica urodzin Jana Kochanowskiego

Biuletyn Polonistyczny 24/4 (82), 72-80

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w pierwszej połowie XIX wieku" zapoznając się z niedostępnymi w kraju wydawnictwami i prasą lwowską tego okresu.

Doc. dr hab. Ryszard Górski

Sprawozdanie z pobytu stypendialnego
w Wiedniu
/24 maja - 6 czerwca 1981/

Podczas kolejnego pobytu stypendialnego w Wiedniu pracowa-
łem przede wszystkim w Bibliotece Narodowej nad materiałami do-
tyczącymi historii polskiego romantyzmu i jego europejskich
związków. Udało mi się dotrzeć do ciekawych materiałów i uzyskać
pewną ilość kserograficznych kopii. W szczególności posunąłem
naprzód program badań napoleońskiej legendy.

Doc. dr hab. Stefan Treugutt

KONFERENCJE NAUKOWE

450 ROCZNICA URODZIN JANA KOCHANOWSKIEGO

W dniach 26-27 listopada 1980 r. odbyła się ogólnopolska
sesja naukowa poświęcona Janowi Kochanowskiemu, zorganizowana
przez Zakład Historii i Teorii Literatury Instytutu Filologii
Polskiej WSP w Zielonej Górze, przy współudziale Lubuskiego To-
warzystwa Naukowego, Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama
Mickiewicza w Zielonej Górze, IKNiBO oraz Wydziału Kultury i
Sztuki.

Dwanaście referatów wygłoszonych przez uczestników sesji stanowiło przegląd różnorodnych problemów, propozycji, punktów widzenia, ocen i refleksji, które do dziś wywołuje ten wielki twórca i jego dzieło.

W pierwszym dniu sesji, po uroczystym powitaniu uczestników przez JM Rektora WSP, prof. dra J. Wąsickiego, i dyrektora Instytutu Filologii Polskiej, prof. dra W. Pasterniaka, jako pierwszy wystąpił z referatem "Jan Kochanowski i polski renesans" - prof. dr J. P e l c (IBL), który mówił o rozwoju literatury i kultury począwszy od tej fazy renesansu, kiedy nastąpiło zetknięcie humanizmu i stylu renesansowego z tzw. "złotą jesienią" polskiego średniowiecza - a skończywszy na apogeum wspomnianej epoki historycznoliterackiej. Referent przypomniał sylwetki twórców wczesnego renesansu oraz wydarzenia z historii Polski mające niewątpliwy wpływ na kształtowanie się renesansowego oblicza kultury. Ukazał, iż osiągnięcia poezji i prozy polsko-łacińskiej z pierwszej połowy XVI wieku, liczące się w całej ówczesnej Europie, były między innymi czynnikiem przygotowującym podłoże osiągnięć twórców późniejszych, przede wszystkim Jana Kochanowskiego. Świadomość narodo- wa, ambicje poetów, by dorównać twórcom starożytnym, wskazówki renesansowych poetyk, a także twórczy, nacechowany synkretyzmem stosunek do tradycji - przyczyniły się do rozwoju literatury w języku polskim. Dalsza część referatu dotyczyła osiągnięć artystycznych poety, jego prób epickich, wysoko cenionej wówczas tragedii, a przede wszystkim niezwykle bogatej liryki. Z wielu innych, interesujących i wnikliwie przedstawionych w referacie, zagadnień warto wymienić jeszcze problem systemu i hierarchii wartości w liryce, istoty świadomości twórczej poety oraz jego stosunku do przekładu tekstów poetyckich. Referat

kończyła refleksja o znaczeniu twórczości Kochanowskiego w literaturze europejskiego renesansu i jej oddziaływaniu na epoki późniejsze.

Prof. dr T. U l e w i c z (UJ) w referacie "Związki duchowe J. Kochanowskiego ze środowiskiem stołecznym Krakowa", omawiając znaczenie Krakowa w twórczości poety, nawiązał do rozprawy S. Windakiewicza "Kraków Kochanowskiego" (1922), wskazując na jej ogólnikowość i "słownikarskość". Mówca przeciwstawił się tym badaczom, którzy dotychczas nie uwzględniali należycie roli Krakowa w kształtowaniu świadomości twórczej poety lub świadomie ją pomijali. Związki duchowe Kochanowskiego z Krakowem potwierdzają różne fakty (znajomości i przyjaźnie z ludźmi związanymi z Krakowem, zestawienie statystyczne uwag i wzmianek o ówczesnej stolicy w twórczości łacińskiej i polskiej, związki ze środowiskiem krakowskiej uczelni, dworem, drukarzami itd.). Stołeczny Kraków najdłużej, najbardziej twórczo i inspirująco oddziaływał na twórczość poety i wywarł na niej niezatarte piętno.

Prof. dr W. U r b a n (WSP Kielce), reprezentujący środowisko krakowskie i kieleckie, w referacie "Nowe materiały do biografii J. Kochanowskiego" przedstawił wyniki ostatnich poszukiwań źródeł o Kochanowskim (efekty pracy w zespole badaczy). Pierwszą część wystąpienia wypełniły uwagi o źródłach poznańskich. Na liczne Kochanoviana natrafiono w Bibliotece Kórnickiej, Bibliotece Raczyńskich, Bibliotece UAM, w Wojewódzkim Archiwum Państwowym i Archiwum Archidiecezjalnym. Omówiona została sprawa pełnienia przez poetę urzędów, a przede wszystkim prepozytury poznańskiej. Poznań zajmuje obecnie pierwsze miejsce pod względem ilości zachowanych rękopiśmiennych materiałów biograficznych dotyczących Kochanowskiego. Daleszą część referatu wypełniło po-

równanie źródeł poznańskich z księgami płockich sądów biskupich oraz informacja o nowych źródłach w archiwach małopolskich.

Doc. dr hab. W. M, a g n u s z e w s k i (WSP Zielona Góra) w referacie "Przypasany do miecza rycerz" zapoznał słuchaczy z interesującą hipotezą o przynależności Jana Kochanowskiego do zakonu kawalerów maltańskich. Punktem wyjścia w rozważaniach mówcy był epitafijny utwór Adriana Wieszczyckiego z r. 1650 pt. "Archetyp albo perspektywa żalosego rozvodu...". Na karcie tytułowej utworu znajduje się wzmianka o trzech Kochanowskich: Janie, Piotrze i Mikołaju, określająca ich jako "wielkich kawalerów malteńskich" i "chorążych Homerów sarmackich". Referent, stwierdziwszy, że informacje o szesnastu innych osobach, przeważnie Kochanowskich, są zgodne ze źródłami archiwalnymi, zajął się ustaleniem "tożsamości" wspomnianych Kochanowskich, a przede wszystkim eksplikacją informacji o Janie, odwołując się do archiwaliów i tekstów literackich. Wskazał także na liczne białe plamy w jego biografii. Może właśnie owe "rewiry życia zastrzeżone" przyczyniły się do tego, że do dzisiaj, mimo wielu osiągnięć badawczych, biografia renesansowego poety osnuta jest mgiełką tajemniczości.

Prof. dr J. S t a r n a w s k i (UŁ) mówił "O inicjatywach artystycznych J. Kochanowskiego na tle poezji renesansowej". W wystąpieniu przypomniał renesansowy model poety wywiadającego się w dwóch językach. Kochanowski był twórcą umiejętnie nawiązującym do ustalonych wcześniej w języku łacińskim konwencji poetyckich, wypowiadał się np. w dystychu elegijnym, stosował strofikę liryki horacjańskiej, metrum epigramatu. Poeta zrywał też z niektórymi konwencjami poprzedników. Był najbardziej twórczym wersyfikatorem. Twórcze wzbogacenie gatunków literackich, umiejętne, oryginalne przetwarzanie tematów będą-

cych powszechną własnością, religijny uniwersalizm i różnorodność głoszonych idei - raz jeszcze potwierdziły miarę wielkości Kochanowskiego.

Doc. dr hab. P. B u c h w a l d - P e l c o w a (BN) zapoznała uczestników sesji z referatem "Jan Kochanowski i jego staropolscy wydawcy". Referentka zwróciła uwagę przede wszystkim na wczesnych wydawców dzieł Kochanowskiego, działających za życia poety i krótko po jego śmierci; wskazała na okresy szczególnej popularności wydań utworów Kochanowskiego (dzieła nowe i wznowienia) - były to lata: 1561-1565, 1578-1580, 1583-1586, 1587-1590, 1611-1612. Podstawowa lista drukowanych utworów poety zamknięta została wydaniem w Krakowie w 1590 r. w drukarni Łazarzowej przez Jana Januszowskiego "Fragmentów albo pozostałych pism". Referentka zwróciła uwagę na to, "iż twórczość Kochanowskiego, największego poety nie tylko ówczesnej Polski, ale i całej Słowiańszczyzny, publikowana była początkowo bardzo oszczędnie, w bardzo niewielkiej mierze i w sposób dość jednostronny, a mimo to zyskała sobie najwyższe uznanie". W referacie zostały scharakteryzowane wydawane wówczas druki, ukazane różnice w edycjach dzieł Kochanowskiego, a także omówiona działalność drukarzy (np. Macieja Wirzbięty, Łazarza Andrysowica, Jana Januszowskiego, Piotrkowczyków), ich stosunek do wydawanych dzieł i przywileje drukarskie.

Doc. dr R. L e s z c z y ń s k i (WSP Kielce) w referacie "J. Kochanowski po karaïmsku" mówił o kilku egzotycznych przekładach utworów poety na język karaïmski (będący odgałęzieniem tureckiej rodziny językowej), przekładach pochodzących z XVII i początku XVIII wieku. Wzmianki o tych tłumaczeniach nie pojawiły się dotąd w żadnym z dotychczas wydawanych opracowań. Referent zajął się głównie przekładem z początku XVIII wieku,

ogłoszonym drukiem w 1922 r. przez Tadeusza Kowalskiego. "Psalm 91" tłumaczony przez Salomona z Poswola śpiewany był na melodię Mikołaja Gomółki. Omówiony został również znany z odpisów i nigdy nie drukowany przekład hymnu "Czego chcesz od nas, Panie?", którego autorem był Zarach Natanowicz z Trok (1595-1663). Referent podkreślił związki Radziwiłłów z gminami karaïmskimi na terenie Litwy, a także znaczenie kompozycji M. Gomółki w popularyzowaniu "Psałterza Dawidów", wskazał na przyczyny tłumaczenia utworów Kochanowskiego na język karaïmski i scharakteryzował różnice między utworami oryginalnymi i tłumaczeniami.

W drugim dniu sesji jako pierwszy wystąpił z referatem "Literackie związki J. Kochanowskiego z Radziwiłłami" - prof. dr A. S a j k o w s k i (UAM). Punktem wyjścia do rozważań były tu listy Erazma Kroczewskiego do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, zwanego "Sierotką". Referent mówił o okolicznościowych utworach dedykowanych po 1565 roku Mikołajowi "Rudemu" i jego synowi Krzysztofowi "Piorunowi" (np. "Jezda do Moskwy" i "Epithalamium na wesele ... Krzysztofa Radziwiłła"), a także przytoczył wzmianki o poecie, zawarte w korespondencji związanej z Radziwiłłami.

Doc. dr hab. M. K o r o l k o (IBL) w referacie "J. Kochanowski i jego poezja wobec pierwszego i drugiego bezkrólewia 1572-1576" przedstawił próbę egzegezy wybranych tekstów Kochanowskiego pod kątem źródłowo-informacyjnym, uzasadniając swoje stanowisko koniecznością zweryfikowania informacji biograficznych z lat 1572-1576, a także potrzebą ustalenia stosunku poety do wydarzeń politycznych epoki. Powstałe w tych latach utwory mają często charakter okolicznościowo-polityczny. Referent wskazał na zastanawiającą neutralność poety wobec nie-

których ważnych faktów (np. brak w jego twórczości wzmianki o konfederacji warszawskiej z 28 stycznia 1573 roku, znanej ustawie tolerancyjnej, pierwszej elekcji "viritim"). Po elekcji Walezego poeta czarnoleski opowiedział się jako jego zwolennik, stąd np. łacińska oda z 1573 roku "Ad Henricum Valesium..." czy dwa foricoenia (100 i 101), stanowiące literackie uzupełnienia relacji kronikarzy. W konkluzji końcowej M. Korolko stwierdził, iż słabe kwalifikacje polityczne doprowadziły Kochanowskiego do wielu pomyłek, lecz fakt bezinteresownego włączania się w wir wydarzeń w okresie interregnum potwierdza obywatelską, patriotyczną postawę pisarza.

Dr J. M a l i c k i (UŚl.) w referacie "Apollo - Muzy - poezja. Miejsce Kochanowskiego w procesie kształtowania się polskiej tradycji klasycystycznej" przedstawił genezę motywu apollińskiego, uznanego przez wielu badaczy za najważniejszy dla literatury dawnej (E.R. Curtius, J. Seznec, E. Sarnowska-Temeriusz). Autor referatu zajął się sferą poetycko-retoryczną struktury semantycznej mitu, jego związkami z literaturą oraz przedstawił motyw apolliński jako element inwencji poetyckiej. Kochanowski często odwoływał się do Muz i Apollina w łacińskich elegiach, odach, epigramatach (rzadziej w utworach polskich). Jego poezja nobilituje topos Muz i Apollina, włączając go w obręb klasycyzmu.

Dr S. H e r m a n (IKNiBO Zielona Góra) przedstawił referat pt. "»Zgoda« J. Kochanowskiego na tle ówczesnych lamentów uosobionej Rzeczypospolitej". Przypomniał znaną w literaturze greckiej prozopopeję i szczegółowo omówił przykłady prozopopei w literaturze rzymskiej (np. Państwo, Pokój, Matka itd.), a także jej polskie odmiany ukazane w szerokim, renesansowym kontekście kulturowym, np. w utworach Andrzeja Krzyckiego, Klemen-

sa Janickiego, Melchiora Pudłowskiego, a przede wszystkim Jana Kochanowskiego. Autor referatu przedstawił także pełny schemat konstrukcyjny skargi czy lamentu Rzeczypospolitej i przeprowadził dokładną analizę utworu Kochanowskiego, wskazując na jego związek z ówczesną sytuacją polityczną.

Doc. dr hab. M. Ł o j e k (WSP Zielona Góra) w referacie "J. Kochanowski w programie szkoły dziesięcioletniej" porównał zreformowany program szkoły dziesięcioklasowej z propozycjami zawartymi w dawnych wypisach i podręcznikach do historii literatury narodowej. Współczesne propozycje wyglądają skromnie w porównaniu np. z "Wypisami polskimi" (Lwów 1857) czy wypisami Teodora Wierzbowskiego (Warszawa 1884), zawierającymi obok utworów literackich najważniejsze studia o poecie. Referent przedstawił w formie wniosków krytyczne uwagi dotyczące nowego programu szkolnego. W dalszej części wystąpienia omówił rolę utworów Kochanowskiego w szkole od XVI do XVIII stulecia i ich funkcję w szkołach Polski porozbiorowej, syntetycznie przedstawił tendencje w interpretacji dzieł poety w drugiej i trzeciej Rzeczypospolitej. Ostatnim poruszonym zagadnieniem była nowa kategoria odbiorców szkolnych dzieł Kochanowskiego. W końcowej części referatu podane zostały także sposoby, formy i metody pracy dydaktycznej, mające przeciwdziałać szkodliwym tendencjom w nauczaniu literatury, obniżającym wiedzę ucznia.

Referaty znalazły swoje naturalne dopełnienie w dyskusjach.

Sesji towarzyszyła wystawa licznych wydań dzieł poety i prac dotyczących jego twórczości. Klamrę spinającą imprezę stanowiły występy Chóru Akademickiego WSP, który m.in. wykonał kilka psalmów w opracowaniu Mikołaja Gomółki. W godzinach wieczornych ostatniego dnia sesji przedstawiono inscenizację "Od-

prawy posłów greckich" (sala Filharmonii), przygotowaną przez zespół teatralny Forum.

Mgr Janusz Rećko

DZIEDZICTWO POWSTANIA LISTOPADOWEGO W LITERATURZE /27-29 listopada 1980/

Założeniem sesji, zorganizowanej przez Instytut Literatury Polskiej UW, była rekonstrukcja rozmaitych "repcji" powstania listopadowego w literaturze różnych epok i narodów. Prezentowano związki twórczości pisarzy romantycznych z powstaniem, odnajdywano jego echa w dziełach pozytywistów, Wyspiańskiego, w prozie dwudziestolecia i poezji czasów wojny. Z literatur obcych przedstawiono obraz powstania w dziełach pisarzy innych krajów słowiańskich óraz Węgier, Niemiec i Francji.

Sesję otworzył referat S. K i e n i e w i c z a (IH UW) pt. "Dziedzictwo ideowe powstania listopadowego". Podkreślając, że do duchowej spuścizny powstania należy i bohaterstwo, i słabość, referent wskazywał na rolę historii - dyscypliny organizującej rozum polityczny. Powstanie listopadowe, odległe już bardzo w czasie bezwzględny, bliskie jest jako element historii obiektywnej, wolnej od niedomówień i emocji. Nie był od tych czynników wolny romantyzm. Ujawnił to referat Z. L i b e r y (UW) "Noc listopadowa w oczach Koźmiana i Mochnackiego" zbudowany na zasadzie ciągu konfrontacji wizerunków wydarzeń powstania, opisanych przez konserwatystę i radykała. Referat wprowadził tematykę literacką oraz pokazał, opisując repertuar różnorodnych postaw wobec powstania, jak możliwe są przeciwstawne oceny tych samych faktów.